

O človeku, ki se je vračal.

Parabola. — Spisal **Ksaver Meško.**

Nekoč se je čutil utrujenega in je obstal na svoji poti. Nenadoma ga je pretreslo neko toplo čuvstvo — sam bi ne mogel povedati, kako in odkod da mu je prišlo ravno tedaj. Veliko hrepenenje mu je zaplalo po žilah ter ga proniknilo vsega — globoko tja doli do zadnjih koticov srca, kjer je hranil skrbno skrite svoje velike skrivnosti, in kjer so nalahko dremali mnogi spomini njegovi.

Obstal je na svoji poti ter se ogledal naokoli. Vsepovsodi krog sebe je videl pozno jesen in v samem sebi je čutil hlad in mraz.

In spomnil se je, da je nekje vesela pomlad, da nekje sije solnce jasno in božajočemehko. In vse hrepenenje njegove duše mu je z veliko silo zaželelo nazaj v ono solnčno, pomladansko deželo . . .

Stal je in oziral se je naokoli. Oko mu je videlo vsepovsodi le pusto, megleno krajino. Nikjer cvetja, nikjer bujnega zelenja. Vse bolno, vse hira, kakor bi bila mogočna, neusmiljena roka vpisala vsi prirodi ob njem usodo propada in smrti . . . Vse tiho naokrog kakor v hiši, kjer sniva mrlič na odru, okrašenem z mrzlimi venci. Le potok ob stezi šumlja; a valčki poskakujejo leno; plazijo se čez kamenje, kakor bi že otrpnevali in ledeneli.

Semkaj po ravani je zavela ostra in hladna sapa. Popotnika je zazebló, da je vzdrhtel. Zazdelo se mu je, da mu veje naproti diha smrti . . . Glej, ali se ne dviga tam daleč na obzoru — velika in mogočna, neizprosna in krvoločna? Bliža se mu, in on se je na svoji poti bližal njej —

„Treba se bo vrniti, pred menoj je pogibel . . .“

Spomnil se je, da je nekdam ni videl nikjer, da nekoč ni čutil ob sebi njenega diha, da niti slutil ni, kako je velika in mogočna, krvoločna in neizprosna ta smrt, ker nekdam vobče niti mislil ni na njo.

Tedaj tudi ni hodil po takih pustih stezah in po bolnih in smrti izročeni krajinah. Stopal je po stezah gladkih in veselobelih. Ob njih so cvetele cvetke v pisanih barvah, na drevju je pozvanjalo zlato sadovje, in na vejah so pele ptičke s kipečimi glasovi, in vsepovsodi so se glasile zvonke pesmi in prešeren smeh — —

In popotnik se je okrenil ter se zagledal nazaj na pot, ki jo je prehodil. In vse srce in vsa duša se mu je do skrivnostnih globin vzvalovila v neodoljivem hrepenenju, da se vrne po ti poti, vrne v kraje pomladi in cvetja, petja in smeha . . .

In stal je na mestu, kjer se je obrnil, kakor romar, ki je priromal iz daljnih krajev z dušo polno kipečega hrepenenja.

V mladem jutru zagleda oko prvič sveto mesto, kopajoče se v trepetajoči rdečini vzhajajočega solnca. Oko, utrujeno in motno od bedenja in koprnenja se jasni, se odpira na široko kakor ob kakem čudesu, vzplamteva ter se ovlažuje in polni s solzami. Prsi se mu dvigajo v začudenju; roke širi ter jih stega proti cilju svojih misli in sanj; strmeča duša oddaleč objema svete kraje ter tiho zaplaka v sreči in blaženstvu . . .

Tako je stal človek, ki se je ustavil in okrenil. In zrl je tja nazaj po beli cesti, ki jo je prehodil. Vela, nagubana lica so mu rdela od vznesenega hrepenenja; oči so mu plamtele v navdušenju, ko je gledal tam daleč zadaj bogastvo mladostne sreče in krasoto pomladansko.

Obenem pa so se mu oči ovlažile in polnile s solzami od boli, da je zapustil dom one solnčne sreče . . .

Njegovo hrepenenje pa je kipelo in raslo. Ni ga mogel več krotiti.

„Vrnem se, da se še enkrat ogrejem ob onem solncu, da se še enkrat naužijem veselja in napijem iz čudežnega vira sreče! Še enkrat se pogreznem v njeno neizmernost!“

In vse njegovo veliko hrepenenje in vse njegove misli so se dvignile in so na brzih perutih pohitele pred njim tja daleč nazaj . . .

* * *

In vračal se je pogumno in jadrno. Vzčetku so se mu res zbuvali nekaki dvomi, češ, ali bo pač mogoče, vrniti se po poti, ki jo je že prehodil. A ker mu nihče ni zastopil steze ter ga ustavil, je te pomisleke kmalu izgnal in zapodil izpod svoje strehe.

„Proč z njimi, s temi tujci! . . . Glej jih, kako so vsiljivi, kakor muhe! — Kakor veše kanijo človeka zmotiti ter ga zavesti na stranpoti. In kako me hočejo ustrašiti in mi obtežiti misli in upehati nogo! A ne boste, ničemniki . . .“

Prešerno in zaničljivo se jim je zasmel naravnost v resne obraze ter jih odpodil. Takoj se je čutil mlajšega. Noga mu je stopala lažje in čileje, oko pa mu je sevalo veselo in zaupljivo . . .

„Že davno bi se bil lahko vrnil, a menil sem, da ni mogoče, da moram vedno naprej po svoji poti . . . Kako so naše duše slabe in boječe, in naše misli brez krepke volje in brez moči . . .“

In vračal se je vneto in jadrno. V srcu mu je bilo veselo in pri duši lahko. Vsa krajina ob njem je sevala v svetlejši luči, in jesen, ki je dremala nad njo, se mu je hipoma zazdela toplejša in milejša . . .

Ni še stopal dolgo, ko zagleda popotnika, ki mu je šel naproti . . . Star in resen mož je bil ta tujji popotnik, ki se mu je bližal. Stopal je polagoma, z utrujenimi in težkimi koraki. Hrbet mu je bil že nekoliko sklonjen — gotovo od vse one teže, ki jo je nosil dobri del svojega življenja . . . Človek, ki se je vračal, je že razločeval tujčev obraz: vel je bil in upadel . . . „Glej, žalost ga je razorala“ — je pomislil — „in skrbi so mu kakor z jeklenim dletom vdolble v čelo globoke gube. Poznamo to, prijatelj . . . In kako nemirno in plašno mu zro oči! Tako zro oči vseh onih, ki so videli veliko gorja na svojem potovanju. Tudi to poznamo, brate . . .“

Razžalostil se je pri spominu na vse ono gorje, ki so ga videle njegove oči, na vso ono žalost, ki je njemu vklesala gube in mu razorala lica.

A ta otožnost je bila hipna. Ena misel, ena sama, kratka, a sladka in topla, mu je razigrala in razjasnila srce ter pregnala megle, zgrinjajoče se nad njim. Nasmehnil se je.

„Glej, jaz se vračam“ — je govoril ta smehljaj — „in ker se vračam, moje oči niso več plahe, in gube se izgubljajo s čela, in brazde, zorane v lica, povelečuje soj sreče, da se jih ne bi kdo ustrašil ter jih smatral za izraz starosti in trpljenja.“

S skoro razposajenim veseljem je ogovoril tujca: „Kam, prijatelj?“

„Svojo pot proti — grobu.“

Glej, ali ni nenadno zatrepetala temna senca črez belo pot ravno pred njim, pred človekom, ki se je vračal? In ta se je ustrašil te sence kakor se je ustrašil otožnega in britkega odgovora tujčevega.

„Nespametnež! — Proti grobu! Tudi jaz sem do danes stopal svojo pot proti grobu in smrti. A ko sem jo oddaleč zagledal v njeni neizmerni mogočnosti in grozi, sem se obrnil, da se vrnem.“

„In meniš, da ji ubežiš?“

Glas popotnikov je bil žalosten in poln dvomov. Človeku, ki se je vračal, se je zazdel nekako znan. A ni se mogel domisliti kje da bi ga bil že slišal.

„Nekaj časa sem res dvomil, da ji ubežim. Človek namreč nima poguma, ne upa stopiti iz izvožene tirí. Kakor suženj biča, tako smo mi vajeni misli, da moramo iti venomer naprej po oni poti — smrti v naročje. A poglej me sedaj: jaz sem se tega prepričanja otresel kakor nedležnega bremena, te stare in obrabljene misli sem vrgel strani, v jarek ob cesti sem jih vrgel, v blato — in sedaj prosto spem svojo pot nazaj. Glej, brate: nikakega bremena na hrbtu, nikakih navezkov na nogah, ki bi jih tiščali k tlom, nikake zapreke pred menoj — in tako prosto in brez zadržka spem svojo pot nazaj.“

„Če se le kmalu ne vrneš po isti poti ter me doideš“ — —

Človek, ki se je vračal, je iznenaden in prestrašen pogledal tujcu naravnost v lice in v oči. V teh očeh je trepetalo nekaj nerazjasnivega; ni mogel razločiti, ali je bilo to pomilovanje ali prezir. A vznemirile so se mu ob tem pogledu vse misli. V duši je začutil nekaj skelečega: kakor bi ga kdo udaril po glavi, in bi se bol udarca razlila tja doli do srca in do duše . . .

Tujec je odhajal. Stopal je spet s povešeno glavo in s sklonjenim hrbtom. Njegovi koraki so se popotniku, ki je še stal na prejšnjem mestu ter zrl za njim, dozdevali še trudnejši in težji — kakor da mož omahuje smrti naproti.

Človeku, ki se je vračal, ni bilo bolno in težko le zaradi besed, ki jih je govoril tujec, bilo mu je težko tudi zavoljo tujca samega. Čutil je nekaj kakor neke nevidne vezi, ki ga vežejo s tem možem, ki vdano gre svojo pot ter se noče obrniti in vrniti . . . Kake so te vezi, odkod so, kdo jih je spletel in razpredel med njim in med tujcem? Čemu ni šel malomarno in tiho mimo tega človeka, neznanec mimo neznanca, tujec mimo tujca? A saj mu ni tuj! Odkod mu je pač znan? Ali se je kje sešel z njim v davnopreteklih časih —? Pot, ki jo je prehodil, je dolga, in romarjev, ki jih je srečaval, je nešteto število. Kakor zvezd na nebu jih je videl — kako torej, da se mu je ta obraz vtisnil v srce, da ga je ohranil globoko tam doli ob drugih spominih? . . . Vsekakor se čuti sorodnega temu možu, in zato mu je žal, da se ne mara obrniti in vrniti. Rodnega brata bi mu bilo tako žal.

A tudi to še ni bilo vse, kar ga je težilo.

„In tisto — kaj je bilo pravzaprav? Kakor bi legla senca na pot ravno pred menoj, ko je govoril z mano!“

Stresel je z glavo kakor ob ničevi misli. A glej, ali se mu ne plazi ravno pred nogami širok, mračen pas?

„Glej ga, čez vso pot leži — pred nekaj trenutki pa se je pot še prosta sprostita pred menoj.“

Stopil je za korak nazaj: senca se je plazila za njim. Začutil je, da se je boji, a ob-

enem jo sovraži. In sam na sebe se je razjaril.

„Kakor otrok! — Čemu se mi pač trese noga, in čemu mi utriplje srce hitreje! Senca — kaj pa mi je senca! Senca ni ne plot, ne zid, ne prepad — poti mi ne zapre. Glej, brate, le stopiti treba!“

V resnici je bilo treba le stopiti in iti pogumno naprej, a vendar se mu je dozdevalo, da ta senca ne pomenja sreče, da je znanivka zla in nezgod na vrnitvi v deželo solnca in veselih sanj . . .

In tudi ona otožnost, ki je trepetala in vzdihovala v besedah starčevih, je še plavala ob njem. Ni marala iti s starcem: ostala je na mestu, navesila se je na popotnika. Poiskala je vse tihe in skrivne steze v njegovo srce, neopaženo se je splazila vanj, in tudi to je vzdrtelo v otožnosti . . . In oni dvomi, ki jih je bilo toliko v kratkih besedah tujčevih, so mu kakor jesenske megle legle na dušo in na njene misli . . . Ali pač dospè k solnčnemu cilju? . . .

A to ni trajalo dolgo. Zamahnil je z roko, da odpodi te misli — in glej, hipoma je začutil v nji spet orjaško moč. Stresel je z glavo — temne misli so prestrašene odletele. Vzpel se je pokoncu. Oko mu je zažarelo, in misli, ki so se mu bile tako nenadoma povesele, kakor bi jim bil kdo pristrigel peruti, so se mu v vznesenem poletu dvignile visoko in samozavestno.

„Pot je pred menoj — in moja volja je vsemogočna, in moja noga čila in krepka!“

Še en pogled za tujcem — pogled napol sočuten, napol pomilovalen — in okrenil se je ter odločno in sigurno stopal naprej po poti, ki jo je že enkrat prehodil, in ki se vije v deželo, kamor je želelo in hitelo vse njegovo veliko hrepenenje.

* * *

Čim dalje je stopal nazaj po poti, tem krasnejše pokrajine so vstajale ob njem. Jesen, ki je ležala nad krajem, kjer se je bil obrnil, je bila tukaj milejša. Dobrave so zelenele in na drevju ob stezi je rumenelo dozorevajoče sadje.

Človek, ki se je vračal, je bil povsem zadovoljen in srečen. Kakor ob njem, je bilo tudi v njegovem srcu toplo; ob vsaki stopinji so se rodile v njem nove, vesele misli; spomini so se prebujali, in odnekod je prišla tiha sreča k njemu v goste: prešinjala ga je z božajočo toploto.

Zelenje ob poti mu je vzradoščevalo oko; drevesa so ga pozdravljala s pritajenim šepetom — prijateljski in srčno, kakor do brega znanca.

In ko je popotnik tako ves brezskrben hitel naprej, zagleda hipoma pod nekim drevesom ob poti počivati moža.

Obraza njegovega ni videl, ker si ga je mož zakrival z rokami. A sodil je, da mora imeti neznanec lepšo in boljšo polovico življenja za seboj: v njegovih laseh so se belile mnoge srebrne nitke.

„Lahko bi šel mimo, ne da bi me mož opazil“ — je pomislil človek, ki se je vračal. A to misel je takoj odslovil. — „Popotnik je kakor jaz, romar. In zdi se, da je zelo utrujen in potrč . . .“ In srce se mu je napolnilo sočutja do neznanca, ker tudi s tem se je čutil nekako sorodnega.

„Prijatelj!“

Mož pod drevesom je začuden dvignil glavo. Črez blede lice se mu je razlil izraz tihe nevolje.

„Kaj hočete, kaj me nadlegujete?“

„Kaj samotariš tukaj in razmišljaš?“

V prašanju popotnikovem je trepetalo mehko sočutje. Mož pod drevesom ga je čutil in ni se mu ustavljal: bil ga je potreben.

„Kaj razmišljam? — Svojo nesrečo in bol.“

„Nesrečo in bol!“ — je ponovil za njim človek, ki se je vračal, ter se zamislil —

„Tudi jaz sem ji okusil. Daj slišati, kaka je tvoja nesreča!“

„Vse, kar mi je bilo ljubo in drago, sem izgubil. V treh letih sem pokopal ženo in vse otroke. Zadnje dete sem danes položil v grob.“

Človek, ki se je vračal, se je ustrašil.

„Kaj govoriš! — Ista usoda je bila nekda tudi moj delež.“

Naslonil se je ob drevo ter se zagledal v obličje moževo. Tudi ta obraz se mu je dozdeval znan. Za hip je zaprl oči, da bi se domislil, kje da ga je nekoč že videl. A pred spominom so se mu zibale le zabrisane podobe brez določenih kontur in brez izrazitih potez.

Ko je odprl oči, je neznanec že stal ter gledal tja po cesti pred seboj. Očividno se je že odpravljal na pot.

„Kam pa sedaj, brate?“

„Kam? Sam ne vem. Najrajši bi šel tja, kamor so odšli vsi moji dragi.“

„Ne vdajaj se obupu! So tudi drugi poti. Pojdi z menoj!“

Tujec ga je pogledal malomarno ter skomizgnil z ramami.

„Jaz poznam le eno pot — pot, ki vede k viru pozabljenja.“

In brez pozdrava je odšel svojo pot proti jeseni in pogibeli in smrti . . .

Človeka, ki se je vračal, je zbolelo srce. Odhajajočemu tujcu je prisodila usoda isto gorje kakor njemu, in ta usoda mu je neznanca storila malone brata. Zato je zaželel, da bi se mu pridružil kot veren sodrug in sopotnik na poti nazaj v srečnejše kraje.

A mož je odhajal. — In ko je popotnik videl, da se tujec več ne ogleda, se vobče ne meni več zanj ter vztrajno stopa svojo pot naprej, ga je ovladalo neko nelepo čuvstvo in pikro in škodoželjno je zaklical za odhajajočim:

„Le hiti, hiti! — K smrti bi pač tudi polagoma prišel dovolj zgodaj . . . Le hiti . . . he-he.“

Zasmejal se je prisiljeno; in obrnil se je ter stopal dalje, nazaj po poti, ki jo je že nekoč prehodil.

* * *

Visoko na nebu plava solnce. Smehlja se, kakor bi se radovalo svoje krasote in svojega neizmerne, neizcrpljivega bogastva . . . In solnce božje ni skopo. Svojih zakladov ne skriva, svojega zlata ne zapira — le zavistni in ljubosumni mračnjaki, ti nemirni in nestalni oblaki, ga časih zapró z

vso njegovo lepoto in z vsem njegovim bogastvom. A naj jih stoji stotero na straži, solnce se jim vendar izmuzne in smehljuje deli vsem v obilici od svojih zakladov: na vse strani trosi in razsipava svoje zlato. Samo bogato, hoče vse obogatiti. Samo srečno in veselo, želi s svojo krasoto vse razveseliti in osrečiti . . .

Človek, ki se je vračal, je gledal naokoli ter se divil. Da, to je poletje krog njega, prvo mlado poletje. Na drevesih še tuintam cvetje; brda zelena, zelene dobrave. Po dolini se sprostirajo travniki, kakor bi bil kdo razgrnil po nji pisane preproge — mehke in prožne, da se ti pogrezne v nje noga ne do gležnja, ne, gori do kolen. Če bi zlatolasa kraljčina iz iztočnih pravljic stopila na nje, bi se zasmejala v razkošni radosti.

Vse naokoli kipi bujno življenje; vsa naroda božja drhti v mladosti in svežosti.

Na njivah valovi lahek piš žito: ziblje se polagoma in enakomerno, kakor sanja-joče morje. In nad njivami, visoko, da se očesu dozdeva, kakor bi pod nebom trepetala črna pika, visi škrjanček ter drobi sladko, nikdar izpeto pesem o ljubavi solnca in zemlje.

Tudi semkaj iz šepetajočih logov in lesov se glasi petje in žgolenje ter trepeta v vzduhu, kakor vekovečna simfonija, povelečujoča solnce in življenje.

Potok ob poti žubori veselo, malone razposajeno. Glej, ali plavajo po strugi ribe z zlatimi luskinami, ali se poigravajo vodne vile s kresečimi se biseri, ali trosi le solnce svoje cekine v žuboreče vodovje? . . .

Tudi v popotniku je vse jasno in veselo. Solnce in življenje in prelestna sreča so našli stotero poti vanj: v njegove misli in v njegove naklepe, v njegovo veliko hrepenenje, v njegovo srce in v njegovo dušo. Vse v njem je solnčno, poletnje, praznično. Prsi se mu širijo od veselja in radosti, da se je obrnil in vrnil.

Na tihem se je venomer pogovarjal s svojimi mislimi. In tudi s solnčnimi žarki, ki so plesali pred njim in ob njem, je go-

voril. In ti pogovori so bili tako lepi in svečani, da se je ob njih pobožno odkril.

„Solnce božje, ti neizmerno, ti veličastveno — ali se spominjaš: tako si mi sijalo nekdanj, tako si me nekdanj ogrevalo. Svetilo si moji sreči — ali še pomniš? — A glej, jaz sem menil, da sem to srečo že izgubil, da si ti zame skrbno zaprlo svojo zakladnico, da mi ne deliš več ne bogastva ne sreče. Menil sem, da je zame že napočila jesen. A sedaj spoznavam: jaz sem dremal; oči sem bil zatisnil, zato te nisem videl. A sedaj mi goriš in žariš spet, oživljaš me, daješ mi moč, obsipaš me z bogastvom in srečo, ti blagoslovljeno solnce božje!“

V takih pogovorih je šel urno svojo pot. Tu glej nenadoma: za visoko ržjo ob koncu njive sta stala dva mlada človeka; cvetoča deva je slonela ob mladeniču, ki ji je ovijal roko krog pasu.

Ko sta zagledala popotnika, sta se vznemirila. Mehko, vroče lice devino je oblila temna rdečica, in njene modre oči so se nekako proseče uprle v tujca.

Ta se je dobrovoljno nasmehnil, misleč, da jo s tem potolaži in umiri. A njegov smehlaj je dekletu še bolj zmedel. V zadregi je povesila oči in z roko je segla v rž po rdeči cvet makov. A drobna roka ji je trepetala, kakor bi se iztegala za velikimi skrivnostimi. Ko je utrgala cvet, so se nežni listi ospeli in razsuli: kakor velike kaplje krvi so padli na zeleno trato.

Mladenič je gledal tujca napol malomarno, napol uporno.

„Kaj naju motiš?“ — je govorilo njegovo sokolsko oko, in popotnik je jasno videl, kako trepeta v njem napol skrita, plazeča strast. . . „Ali ne vidiš, da se ljubiva in da sva srečna? Kaj naju torej motiš?“

„Kakor midva nekdanj, midva z mojo Anico“ — je pomišljal človek, ki se je vračal. In zazdelo se mu je, da sta mu tudi ta obraza znana . . .

Hipoma pa mu je postalo težko in mučno, da je ljubeča motil. Zazdelo se mu je, da se je prikradel v prepovedan kraj, da se je vrinil in vsilil v tuje skrivnosti.

„Ne zamerita, nisem vedel — nisem vaju nameraval vznemirjati. Jaz grem spet mirno svojo pot.“

„Kam, striček?“ — Mladenič se je smehljaje ozrl devi v globoko oko.

„Kam?“

Popotnik se je zamislil. — „Kam? . . . Morda pa sem že pri cilju. Tukaj je solnce, cvetje, veselje in sreča. Ali sem se obrnil, da se vrnem semkaj? Nemara lahko kar tukaj kje sedem ter se vdam sreči.“

Tiho je razmišljal. Gledal je mlado dvojico, kakor bi od njiu pričakoval odgovora. In pri tem je z začudenjem opazil, da trepetá v lepih očeh devinih nekak nemir. Zazdelo se mu je, da deva globoko v njih — ne, še globlje, tam dolí v srcu, tam v skrivnih globinah duše skriva nekako bridkost, neko nezadovoljnost, ki jo s silo taji in zadržuje v duši.

„Odkod ta nemir, ta žalost? Ali je to nemara že kes?“ — se je prašal ves osupel. „Če je tako, se tukaj ne morem in ne smem ustaviti. Moram naprej, do tja, kjer najdem popolen mir in popolno srečo.“ Zato je odgovoril mirno in s prepričanjem:

„Kam — prašaš? Nazaj v izgubljeni raj!“

„V izgubljeni raj!“ — Mladenič se je prešerno zasmel, a popotnik je v tem smehu jasno čutil nekaj trdega in prisiljenega . . . „V izgubljeni raj! Le idite, poiščite ga! Nama ga ni treba iskati: midva živiva v njem.“

Privil je dekle k sebi ter jo poljubil na rdeča usta. Človek, ki se je vračal, je videl pri tem poljubu oni odsev nemira še bolj jasno in izrazito trepetati v devinih očeh . . .

Čuvstvo, podobno škodoželjnosti, mu je za nekaj hipov ovladalo dušo. Videl je, da se mlada človeka varata, in zahotelo se mu je, da se jima zasmeli v obraz.

„Razgrnita svoji srci, prijatelja! Vseskrivne misli razprostrita tukaj pred seboj in pred menoj! In videli bomo, če nemara v srcih ni kje skrivnega prostorčka, kjer dremlje skrb — dremlje le napol in vedno prežeča, kdaj naj se prebudi ter z zmagovito silo prodrè na dan. Pogledali bomo, če v

mislih ni kake pege, ki je za las podobna dvomu o stalnosti in resničnosti vajine sreče in stráhu, da se le varata. Dajmo poiskati, ali se ne skriva morda kje kaka nasilna misel, ki o prvi priliki v svoji strasti pogazi vse druge lepe misli v blato, ki v kratkem hipu oskruni vso to namišljeno srečo . . .“

In ko bi razgrnila svoji srci in svoje misli, bi jima s prstom vse to pokazal.

„Tukaj, glejta, prijatelja . . . Tukaj pogledaj ta veliki madež v tvoji duši: ali ni do pičice podoben strasti? — Glej težko senco, zagrinjajočo tvojo dušo, cvetno dekletce: ali ni to skrb, ni nemir, ni strah? . . . V vajinih očeh sem videl vajini duši, in z žalostjo sem spoznal, da še ta raj ni oni, ki se jaz vračam vanj, ker je trenuten in néstalen.“

Tako bi jima govoril in naravnost v obraze bi se jima zasmel. In ljubeča dvojica bi stala pred njim vsa preplašena in ponižana in osramočena.

A ni ju hotel žaliti in ponižati . . . „Dodzdevnega raja jima ne maram ukrasti. Kmalu ga itak sama zapravita in zaigrata — —“

In obrnil se je ter šel svojo pot, iskat popolne sreče.

* * *

Pri zaželjenem cilju je, v deželi svojih misli in svojega žarnega hrepenenja.

Ah, to je pomlad, prekrasna pomlad: ne mrzla in ne vroča; mlačna, blagodejna, vseoživljajoča, vseprestvarjajoča. To je videl, ko se je okrenil tam daleč v megleni jesenski krajini. Po tej mu je hrepenela duša, semkaj v to in nobeno drugo so hitele njegove misli na brzih perutih pred njim.

In sedaj jo je našel. — Nad njim nebo, neizmerno kakor sreča, ki zre na njo; veselo kakor smeh, ki se glasi pod njim; jasno kakor spevi, ki se v mirnem vzduhu enako daritvam svetih src dvigajo k njemu; čisto in neomadeževano kakor oči in duše onih, ki brezskrbni stopajo pod njim.

Da, po tem nebu je zahrepenel, ko se je okrenil tam daleč pod čemernim in meglenim jesenskim obokom — po tem in po nobenem drugem.

Tega cvetja, ki cvete in dehti tukaj, si je njegova duša zaželela z neodoljivo silo, ko je stal tam v oni pusti krajini, zaznamovani s pečatom smrti, v krajini, kjer plašno oko ni videlo ne enega cveta — tega si je zaželela in nobenega drugega.

Petje, ki mu zveni tukaj na uho, ga je vabilo nazaj, dasi ga ni slišal tja do onih večno nemih krajev. A v globini srca mu je zvenelo še izza nekdanjih dni, glasilo se mu je še globoko tam spodaj, kjer hrani svoje skrivnosti, in kjer so mu dremali in spančkali spomini; a le-ti so se vsi vzdramili in prebudili isti hip, ko je ustavil svoj korak z namenom, da se okrene in vrne. Vstajali so mu v srcu lepi in jasni in prisilili so ga nazaj na pot, ki je ležala za njim.

Smeh, ki ga sliši tukaj — ah, ta smeh mu je izvabljal solze iz oči oni trenutek, ko je gledal nazaj ter se spominjal izza davno prošlih dni tega smeha, polnega nedolžnosti in zadovoljnosti in radosti...

Sedaj pa stoji tukaj sredi vse te velike sreče: vse, po čemer je poprej hrepenel z vročim in bolnim koprnenjem, glej, vse to je sedaj ob njem.

„Treba je iztegniti le roko ter srečo prijeti — a močno in samozavestno“ — je govoril tajen glas njegovim vzburkanim mislim. — „Ali je ne vidiš vse naokoli: pred teboj, ob tebi, za teboj? Le oči odpri in poglej jo — veliko kakor morje, globoko kakor srce človeško... Primi jo! Če je ne maraš ali ne upaš prijeti močno in samozavestno, jo lahko primeš oprezno in ljubeče, kakor prime nežna deva beli kelih lilijin, oškropljen s kristalnimi solzami noči in oblit z blestečim zlatom ravnokar se prebujajočega solnca. Iztegni roko in primi jo...“

A človek, ki se je vrnil, je le z velikim udivljenjem gledal to srečo ob sebi: neizmerno kot misli človeške, globoko kot brezdna človeškega srca, razlivajočo se iz večnosti v večnost. Strmé jo je gledal, a prijel je ni, ne samozavestno in ne nežno.

„Postal sem neokreten, in roka mi trepeteta. Ne znam in ne morem prijeti te prelestne sreče ob sebi.“

„Dom in Svet“ 1902, št. 3.

„Pa zapri oči; zatisni jih, in kakor otrok se brez razmišljanja vsega prepusti sreči. Uživaj jo kakor v snu... vrzi se v njene mehke, božajoče valove, ki se nerazburkani in nalahko kakor tihe sanje zibljejo od večnosti do večnosti.“

„Ne upam. Pogreznem se v njih in potopim, ker so neizmerni. Nisem več vaju, pluti s takim oceanom.“

„Siromak! — A glej, žarki solnca, ki si hrepenel po njih — saj se ne skrivajo skopo. Jasno blešči njih zlato ob tebi: glej, tudi v njih je sreča, je veselje, je nezaslišno bogastvo. Odpri srce — na stežaj ga odpri; vse poti, ki vodijo vanj, vse one skrivne, stotisočere steze in stezice — odpri jih! In solnčni žarki pridejo v goste v tvoje srce, kot v rodnem domu se naselijo v njem — in z njimi vse bogastvo, vse veselje, vsa jasna sreča. Daj jim vstopa v svojo dušo, poigraj se z njimi prešerno in veselo kakor razposajen paglavček s svojo igračico.“

A človek, ki se je vrnil in ki se je med potjo ves vzradoščen in tako lepo prijateljski pogovarjal s solnčnimi žarki, se sedaj le čudi njihovi zlati krasoti. Ta je tukaj povsem drugačna, kakor je bila med vso potjo do sem. V prejšnjih krajinah mu je oko razveseljevala, tukaj mu jemlje vid. In zato strmi in se čudi, in na lepe misli mu lega teža in žalost, ker se čuti majhnega in ponižanega in slabega pred vso to krasoto.

„Ne morem odpreti srca; otrpnilo mi je. In na onih stotisočero stez in stezic ne morem pustiti solnčnih žarkov, še manj jih smem klicati in vabiti nanje. Vse so namreč zaraščene s trnjem in osatom in ničvrednim plevelom. In blatne so, in kalne luže stojé po njih — čisti žarki bi se oblatili, in svetla sreča bi se pogreznila v kalnih lužah.“

„Revež! — A čuj, petje se glasi ob tebi in smeh... Daj, prijatelj, zapoj i ti pesem o mladosti, zapoj zvenečo pesem o sreči. O svetosti, o čistosti in nedolžnosti zapoj vzneseno odo in visok psalm... In zasmej se v veselju in brezskrbnosti, kakor se smejejo angeli v svoji čistosti in svetosti. Daj, zapoj in zasmej se, saj stojiš v rajju!“

„Moj smeh bi se tudi tukaj glasil trdo in obupno, in moj spev — ah, to bi bila le pesem žalostinka, tožba po izgubljeni čistosti in svetosti.“

„Siromak — revež, kaj pa si se vrnil?“

In popotnik se je hipoma začutil tujega ob vsi ti krasoti, ob vsem tem veselju in ti sreči, razlivajoči se od neskončnosti v neskončnost.

Gledal je naokrog kakor človek, ki je zašel, ki je prišel v kraj, v katerega je pot strogo prepovedana . . .

Ko je tako tuj in vznemirjen zrl naokrog, zagleda fantiča in dekletce, ki se približujeta med drevjem in cvetjem. Pogovarjata se z zvonkimi glasovi, in zdajinzdaj po balzamičnem vzduhu veselo zazveni njun otročji smeh.

Ko sta zapazila tujca, sta obstala in umolknila. Gledala sta ga z začudenjem. Tudi popotnik ju je gledal ves presenečen.

„Dekletce je popolnoma podobno sestrici Heleni v teh letih.“ —

Tudi s temi nedolžnimi bitji je začutil v srcu nekaj sorodnega. Zato jima je stegnil roki naproti ter ju vabil: „Nič se ne bojta, pridita bliže!“

Otroka sta se mu približevala, a še vedno sta začudeno upirala vanj nedolžne oči.

„Kako ti je ime, dekletce?“

„Helena.“

„Kakor moji sestri“ — je pomislil popotnik. In srce ga je zbolelo: kako daleč v večnost so že odhitela ona leta, ko je bil obraz Leničin istotako nežen! Zdaj počiva v gomili; in on — dozdeva se mu, da se je postaral in da je oslabil . . .

„In tebi?“

„Milan.“

„Kakor meni.“ —

Stal je nemo pred otrokoma ter jima ves zamaknjen in strmeč zrl v oči. Čudežne reči je moral gledati v njih, ker mu je obraz ves obledel, in po njem so mu polzele solze, krešoče se v solčni luči, kakor brušeni biseri v kroni Bogorodice.

„Glej, v teh očeh zrem ono, po čemer hrepeni moja duša. Vse to ob meni še ni

pravi raj, pravi raj gledam le v teh očeh, v teh dušah . . . A kako priti v te neskončne globine? Ali je sploh mogoče?“

„Ni mogoče! Tja doli ne prideš nikoli, k tem čistim, velikim skrivnostim. Ali ne vidiš ognjenega keruba, ki varuje to svetost, ki zabranjuje pot do nje? Do dežele, ki jo ožarja večno solnce, si prišel, do solnca samega ti je pot na veke zaprta.“

„Vsemogočni, neskončno Usmiljeni“ — je molil v globočini srca z zbrano in vročo pobožnostjo —: „le en edin žarek, le eno iskrico te krasote in te sreče mi vrni — —“

„Ni mogoče; ne dobiš je nikoli več!“

„Nikoli!“ — Ves strah njegove duše je zvenel iz te kratke besedice. A ravno ta strah, bližajoč se že mrzlemu obupu, mu je dajal pogum, da je prosil še srčneje: „Le majhen žarek, le moten odsvit — —“

„Ne dobiš jih!“

Človek, ki se je vrnil, je čutil, kako mu na dušo padajo sence, in kako se mu blede obup oklepa srca s tisočnimi mrzlimi rokami.

„Za nobeno ceno?“

„Za nobeno! Daj pol sveta in pol svojega življenja daruj, ne dobiš jih . . .“

„Striček“ — je hipoma prašal fantič — „kako pa ste prišli k nam?“

Popotnik ga je pogledal ves žalosten in ves potr. — Fantku se je zasmilil.

„Ali ste bolni, striček? Tako ste blede in prepadli.“

Človeku, ki se je vrnil, se je sklonila glava na prsi. Pri tem se mu je pogled uprl v potok, žuboreč ob poti. Na dnu kristalne vode je videl trepetati vel in naguban obraz, in dvoje motnih, malone ugašajočih oči je smrtnožalostno zrl vanj.

Kakor v nezavesti je nepremično gledal ta veli obraz in te stare, kalne oči; a še v ti nezavesti je venomer prosil: „Le majhno iskrico, le moten odsvit — —“

„Nikoli! Vsa tvoja čistost in nedolžnost je zaigrana, otroška svetost za vedno izgubljena . . . Nikoli!“

Človek, ki se je vrnil, si je zakril obraz z rokami ter gorko in žalostno zaplakal . . .

* * *

Dolgo, dolgo je plakal. — Ko je izplakal svojo veliko bol ter dvignil oči, je sedel ob poti na onem mestu, kjer se je bil obrnil, da se vrne. Krog njega je bila pozna jesen in v njem samem hladno in mrzlo.

Spomnil se je, da je bil utrujen ter se je nameraval odpočiti. A tedaj so se mu zbudili spomini, in misli so se mu dvignile ter so na brzih perutih pohitele nazaj po poti, ki jo je prehodil v življenju.

Jasno mu je: starček, ki je šel smrti naproti, je — on sam; mož, sedeč v obupu pod drevesom — on sam; mladenič ob dekletu na polju — on sam; fantič v izgubljenem raju — on sam. In veliko čudo, ki ga je zrl v otrokovih očeh, to je njegova izgubljena nedolžnost in svetost, njegova sreča — izgubljeni raj . . .

In na vsem širnem svetu ni cene, da bi jo dal za te izgubljene stvari; ni zakladov, da bi si jih spet kupil z njimi . . . „Če daš

pol sveta, in če pol življenja daruješ, ne dobiš jih . . .“ Vse zaigrano, pogreznjeno v brezdhanje globine preteklosti in večnosti . . .

In spet je sklonil glavo na prsi ter iznova zaplakal gorko in bolešno.

* * *

Bog Vsevedni, Ti veš, kako drhte naše duše v neodoljivem hrepenenju po naši mladosti; Vsevidni, Ti vidiš, s kako velikim in bolnim plačem plakamo po edenu, razžarjenem s solncem sreče in napolnjenem s svetostjo čistosti in nedolžnosti. Ti veš in vidiš tudi, kako plakamo z bolnim in velikim plačem, ker so vse naše vrnitve le v mislih, le kratke, trenutne — nad našo sedanjostjo pa ni onega bogatega solnca in v naših dušah ne več one neskaljene sreče, in na vsem širnem svetu ne kupne cene zanjo . . .

— — — — —
— — — — —

O, splavajte lahnò . . .

O, splavajte lahnò z menoj v šepeti,
ve misli moje, v tihomróči dan,
ko za gorami v žalostnem trepeti
ugaša solnca zadnji žar solzan!

O misli moje, jaz zdaj z vami hodim
po polju tihem tožen — pa vas vodim
v zelenje jasno mojih mladih trat.

Ah, glejte, tamkaj že ljubo se sveti
ob gorah moja rodna draga stran,
kjer so vzdrhteli glasi prvi, vneti
k prestolu večnemu sred mladih sanj! —

In zdi se mi, kot da bi tiho speli
mi v dušo davni, davni sni — veseli,
kot bili so v pomladi cvetnih nad . . .

Cvetko Slavin.

Ah, ta noč . . .

Ah, ta noč, ko tisoč dihov
tiho nad zemljo drhtí,
ah, ta noč, ko v žaru mehkega
sneg srebrni se blesti . . .

In oko strmi tja v dalje
po poljani kroginkrog,
kjer razsiplje z nasmehljajem
mir skrivnostni — večni Bog . . .

Cvetko Slavin.